

K. DRANSUTAVIČIAUS SPAUSDINTI DARBAI IR RANKRAŠČIAI

V. ZUKAS

XIX a. pabaigos—XX a. pradžios lietuvių mokslo ir kultūros istorijoje reikšminga vieta priklauso Kazimierui Dransutavičiui. Iki šiol jo gyvenimas ir veikla yra labai mažai tyrinėta ir plačiau neapibūdinta. Lietuvių bibliografija nurodo keletą K. Dransutavičiaus straipsnių bei jo vertimų, paskelbtų XIX a. pabaigos lietuvių periodikoje, ir paprastomis dauginimo priemonėmis išspausdintą lietuviškų botanikos terminų žodyną. XX a. pradžioje kurį laiką pas K. Dransutavičių gyvenusi Jadvyga Juškytė laiškuose ir atsiminimuose užfiksavo apie jį kai kurių biografinių žinių. (Žr. M. Cilvinaitė. Iš Jadvygos Juškytės atsiminimų ir jos rankraščių.— „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, 1939, p. 611—614.) Iš esmės tuos pačius duomenis apie K. Dransutavičių pakartojo „Lietuviškoji enciklopedija“ (t. 6, 1937, sklt. 1403—1404). Trumpų žinių apie K. Dransutavičių pateikė „Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija“ (t. 1, 1966, p. 426—427). K. Dransutavičiaus surinkti duomenys apie K. Donelaitį minimi V. Zuko straipsnyje „Keletas K. Donelaitį liečiančių rankraščių“ („Literatūra ir kalba“, t. 7, 1965, p. 328—329). Tuo būdu, apie K. Dransutavičių ir jo darbus paskelbti duomenys yra fragmentinio pobūdžio. Iki šiol detaliau netyrinėtas apie 6,5 tūkst. puslapių K. Dransutavičiaus archyvas, kurio didžiąją dalį sudaro jo paties rankraščiai.

Daugumą K. Dransutavičiaus rankraščių prieš pirmąjį pasaulinį karą įsigijo Lietuvių mokslo draugija. Tarybiniais metais Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai perėjo Lietuvos TSR Mokslų akademijos žinion ir šiuo metu laikomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne. Čia šiuo metu laikomas ir K. Dransutavičiaus archyvas. Atskirų K. Dransutavičiaus rankraščių yra Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje. Yra duomenų, kad kai kurios svarbius K. Dransutavičiaus rankraščius turėjo privatūs asmenys, ir jie, galimas daiktas, šiuo metu yra žuvę. Šio straipsnio tikslas — apibūdinti išlikusių rankraščių tematiką, nušviesti K. Dransutavičiaus veiklos kryptį, darbų pobūdį. Kiek detaliau apibūdinami bibliografiniai bei informacinio pobūdžio darbai.

Gyvenimas ir veikla

Biografinės žinios apie K. Dransutavičių labai negausios. Spėjama, kad jo tėvas buvo Ukmergės iždininku. Tuo būdu, Ukmergėje ar kur nors jos apylinkėse apie 1850 m. gimė Kazimieras Dransutavičius. Peterburgo universitete jis studijavo teisę, o baigęs mokslus, dirbo teisininku įvairio-

se Rusijos vietose. Oriolo (Orlovskaja) gubernijoje jis buvo teismo tardytoju, teisininku jis dirbo Jekaterinburge (Sverdlovskė), 1895—1896 m. gyveno Sevskė¹. Vėliau K. Dransutavičius Išime (Tiumenės sritis), o po kurio laiko Irbite (Sverdlovsko sritis) dirbo apskrities tardytoju, Irbito teismo pirmininku ir teisėju. Greičiausiai, norėdamas aktyviau dalyvauti lietuvių kultūriniame gyvenime, K. Dransutavičius persikėlė kiek arčiau į vakarus, į Ufos gubernijos miestą Sterlitamaką (Baškirijos ATSR). Tai buvo paskutinė jo gyvenimo ir darbo vieta. K. Dransutavičius, kaip nurodė J. Juškytė, buvo silpnos sveikatos — sirgo tuberkulioze ir epilepsija. Iš Sterlitomako jis važiavo gydytis į Lenkijos kurortą Zakopanę. K. Dransutavičius mirė apie 1905 m.

K. Dransutavičiaus biografijos duomenys galėtų būti papildyti ir patikslinti, ištyrus Leningrado universiteto archyvą, minėtų vietovių carinės Rusijos teismo įstaigų archyvus. Tačiau jo tarnyba carinės Rusijos gilumoje lietuvių kultūros istorijai nėra reikšminga. Užimami reikšmingi postai carinės teismo instancijose rodo jį buvus lojalų esamai santvarkai valdininką, kita vertus, tai rodo K. Dransutavičių buvus gabiu teisininku. Labai maža duomenų apie jo politines-visuomenines pažiūras. Apie jas iš dalies galima spręsti iš K. Dransutavičiaus darbų.

Labai maža duomenų yra ir apie K. Dransutavičiaus šeimos narius. Pavyzdžiui, yra žinoma, kad Vilniuje turėjo namus ir XIX a. antrojoje pusėje gyveno K. Dransutavičiaus seserys. Po K. Dransutavičiaus mirties, kaip nurodė J. Juškytė, jo žmona su dukterimis Aldona, Erma ir Birute apsigyveno Petrovščiznos dvare netoli Hluboko miestelio Dynsos apskrityje². Be abejo, K. Dransutavičiaus šeimos pastangomis jo archyvas buvo perduotas Lietuvių mokslo draugijai.

K. Dransutavičius priklauso prie nedaugelio XIX a. pabaigos iš Lietuvos kilusių inteligentų, kurie, atsidūrę Rusijos gilumoje arba užsienyje, nenutraukė ryšių su gimtuoju kraštu, stengėsi įdėti savo įnašą į lietuvių mokslą ir kultūrą. K. Dransutavičius buvo aistringas lietuviškų ir Lietuvų liečiančių knygų kolekcionierius. Nepaisant sunkių lietuvių spaudos draudimo sąlygų, jis turėjo surinkęs didelę lituanistinę biblioteką³. K. Dransutavičius palaikė artimus ryšius su Peterburgo Viešojoje bibliotekoje dirbusiu lietuvių bibliografu S. Baltramaičiu. Toji pažintis ir draugystė su žymiausiu to meto lietuvių bibliografu ir spaudos žinovu greičiausiai užsimėgė dar studijų Peterburgo universitete metais. J. Juškytė pasakoja, kad K. Dransutavičius ir S. Baltramaitis „buvę neskiriami draugai; abu jie gaudę visa, kas tik išeidavo lietuvių kalba arba apie Lietuvą parašyta“⁴. S. Baltramaitis Dransutavičiui, kaip rodo jo archyvo medžiaga, siuntinėjo ne tik lituanistines knygas, bet ir kai kurių dokumentų bei straipsnių nuorašus. Pastebima tarp jų darbų tam tikra koordinacija.

Dransutavičius palaikė ryšius su kitais XIX a. pabaigos—XX a. pradžios lietuvių spaudos bei kultūros veikėjais. Tai buvo neišvengiama, renkant lietuviškus spaudinius, įvairių dokumentinę medžiagą, bendradarbiaujant draudžiamojame lietuvių spaudoje. Tačiau duomenų apie jo ryšius su kitais kultūros veikėjais išliko nedaug. Kiek daugiau žinių yra apie K. Dransutavičiaus ryšius su kilusia iš Pernaravos (Kėdainių raj.) lietuvių kultūros veikėja J. Juškyte. Gali būti, kad apie J. Juškytę jis sužinojo iš 1894 m. „Varpo“ 3-ajame numeryje išspausdinto skelbimo,

¹ Zr. rankraščius Lietuvių kalbos ir literatūros institute, F 1 — 2339.

² „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, 1939, p. 611.

³ P. Višinskis 1902 m. birželio 22 d. laiške J. Bagdonui nurodė K. Dransutavičiaus adresą (Irbitą Permės gubernijoje) ir prašė jam siuntinėti „Varpą“ ir kitų lietuviškų leidinių po vieną egzempliorių (Višinskis P. Raštai. V., 1964, p. 431).

⁴ „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, 1939, p. 611.

kad jauna lietuvė mokytoja ieškanti darbo⁵. K. Dransutavičiaus kviečiamą, J. Juškytė 1901 m. nuvyko į Irbitą mokyti jo vaikų. K. Dransutavičius prašė atvažiuojant atvežti lietuviškų knygų⁶. J. Juškytė, atvykusi į Irbitą, ne tik ėjo mokytojos pareigas, bet ir padėdavo jam ruošti mokslo darbus. K. Dransutavičius ragino J. Juškytę paruošti plačią trijų dalių chrestomatiją vaikams ir stengėsi jai padėti, skirdamas lėšų reikalingoms knygoms įsigyti⁷. Apie K. Dransutavičiaus numatytą leidinį laiške P. Višinskiui J. Juškytė rašė: „Mane prikalbėjo „chrestomatiją“ rašyti trijose knygose, pirmą mažiems vaikams, antrą didesniems iš gamtos mokslo, trečią — gi iš mūsų raštenybės, kad tiktų ir paaugusiems“⁸. Minėtame laiške P. Višinskiui Juškytė rašė, kad pirmąją chrestomatijos dalį ji yra paruošusi ir ją peržiūrėjęs K. Dransutavičius. „Vaikų skaitymėlius“ — trečiąją chrestomatijos dalį — K. Dransutavičius buvo žadėjęs išleisti savo lėšomis. Juškytė teiravosi Višinskio, kiek gali kainuoti tų knygų išleidimas⁹.

Irbitė paruoštą knygą „Vaikų skaitymėliai“ J. Juškytė išleido Vilniuje 1905 m.¹⁰ J. Juškytės knygai „Vaikų skaitymėliai“ K. Dransutavičius buvo pridėjęs Bugienio slapyvardžiu pasirašytą įžangą¹¹, tačiau išspausdinta ji nebuvo.

K. Dransutavičius paprastomis dauginimo priemonėmis bandė spausdinti kai kuriuos savo darbus: 1902 m. hektografu išspausdino lietuviškų botanikos terminų žodynelį. Tuo būdu, jis stengėsi papildyti lietuvių mokslinę literatūrą spaudos draudimo metais.

⁵ „Varpas“, 1894, Nr. 3, p. 48.

⁶ „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, 1939, p. 611.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat, p. 612.

¹⁰ Vaikų skaitymėliai su Lietuvos žemėlapiu. Vilnius, „Vilniaus žinių“ sp., 1905, 259 p.

Yra išlikę su šio leidinio spausdinimu susijusių archyvinių dokumentų. 1904 m. viduryje į Peterburgo cenzūros komitetą P. A. Višinskio vardu (siuntėjo adresas — Kauno gubernija, Šiaulių paštas) buvo atsiųsta skaitymo knygutė „Vaikų skaitymėliai su Lietuvos žemėlapiu“. Peterburgo cenzūros komitetas, neturėdamas lietuvių kalbą mokančio cenzoriaus, 1904 m. rugsėjo 6 d. knygą persiuntė Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai. Vyriausioji spaudos reikalų valdyba 1904 m. rugsėjo 28 d. raštu (Nr. 10114) grąžino knygą ir cenzoriaus nuomonę apie ją. Pateikiame to rašto tekstą, laikydami šiuo metu vartojamos rusų kalbos rašybos.

Вследствие представления от 6 сентября сего года за № 1919, Главное управление по делам печати уведомляет С.-Петербургский Цензурный комитет, что возвращаемая при сем рукопись на литовском языке, под заглавием: „Vaikų skaitymėliai su Li[e]tuvos žemėlapiu“, может быть дозволена к печати, под условием исключения из неё статьи „Kas didesnis“ (стр. 214—215) и изменения в рукописи некоторых мест, в которых замечена узость взглядов автора на дела веры (§ 75, на стр. 254, Тікуба не упомянуто ни слова о жителях Литвы православных, как старо- и единоверцах) и Родины (§ 71, на стран. 238, „Mūsų tėvynė“, «Наше отечество»), в пределы которой также входят города Вильно, Гродно и Сувалки с обитателями православного вероисповедания, а не только одного католического и лютеранского вероисповедания.

Вследствие сего С.-Петербургскому Цензурному комитету следует предложить автору сделать соответственные исправления в его сочинении, в тех местах, которые касаются вопросов веры и Родины.

Об этом Главное управление по делам печати сообщает С.-Петербургскому Цензурному комитету для зависящего распоряжения.

Raštą pasirašė Vyriausios spaudos reikalų valdybos viršininkas N. Zverevs ir šios įstaigos reikalų vedėjas V. Adikajevskis.

Iš tikrųjų tame rašte minima knygą spaudai paruošė ne P. Višinskis, o J. Juškytė. Knyga pasirodė 1905 m. pabaigoje be cenzūros leidimo. Tačiau joje nėra cenzūros uždrausto socialinio turinio kūrinėlio „Kas didesnis“. Reikalavimai ištaisyti knygos skyrius apie tikybą ir tėvynę nebuvo arba tik iš dalies buvo įvykdyti (reikalautų papildymų joje nėra).

¹¹ „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, p. 612.

Savo rašinius ir vertimus K. Dransutavičius spausdino liberalinėje lietuvių periodikoje („Okininke“, „Varpe“, Amerikoje leidžiamame laikraštyje „Vienybė lietuvninkų“). Atrodo, šie laikraščiai buvo artimi K. Dransutavičiui savo idėjomis, ir dėl to jį galima laikyti liberalinių pažiūrų buržuaziniu veikėju. Lietuvių tautos nacionalinių teisių slopinimas, mokyklų bei spaudos draudimas stiprino jo opozicines nuotaikas esamajam caro režimui. Jis dalyvavo judėjime dėl nacionalinių lietuvių tautos teisių. Tačiau kovotoju prieš carizmą, kaip socialinę-politinę sistemą, jis nebuvo. Feodalinės praeities idealizavimas ir romantinis, nekritiškas Lietuvos istorijos, įvairių su lietuvių tauta susijusių etnografijos, kalbos, literatūros ir kitų klausimų traktavimas neleido giliau atskleisti socialinių-ekonominių santykių nei praeities, nei jo gyvenamojo laikotarpio Lietuvoje bei visoje Rusijoje.

K. Dransutavičius turėjo plačių mokslinių interesų ir buvo labai darbštus kultūros darbuotojas. Tai rodo išlikęs didelis jo archyvas. Jame rasime darbų gamtos mokslų, Lietuvos geografijos, istorijos, lietuvių etnografijos, tautosakos, kalbos, literatūros, bibliografijos ir kitais klausimais. XIX a. antrosios pusės lietuvių kultūros istorijoje yra žinoma veikėjų entuziastų grupė, kurie, kartais neturėdami nei specialaus pasiruošimo, nei tinkamų darbui sąlygų, visas jėgas ir daug lėšų paskyrė lietuvių spaudai ir kultūrai. Matydami mokslo literatūros stoka, didelį atsilikimą švietimo ir kultūros srityje, stengėsi dirbti įvairiose mokslo srityse. Jų darbuose nemaža diletantizmo, romantinių samprotavimų apie lietuvių tautą, jos kalbą, istorinę praeitį ir kt. Jie paliko daug neužbaigtų arba nemoksliskai paruoštų reikšmingos tematikos ir plataus masto darbų. Iš tokių veikėjų buvo M. Akelaitis, A. Višteliauskas, S. Baltramaitis, S. Didžiulis ir kt. Prie jų skirtinas ir K. Dransutavičius.

K. Dransutavičiaus darbai

K. Dransutavičiaus palikimą sudaro keletas spausdintų darbų bei grožinės literatūros vertimų, įvairios mokslinės medžiagos išrašai, grožinės literatūros nuorašai bei tautosakos tekstai, žodynų ir gramatikos medžiaga, įvairaus turinio ir pobūdžio straipsniai. Visa ši medžiaga buvo skirta ruošiamiems mokslo darbams bei populiariems leidiniams. Daugiausia K. Dransutavičius dirbo, ruošdamas įvairius informacinio pobūdžio leidinius (biobibliografinius žodynus, bibliografijas ir kt.). Medžiaga to pobūdžio darbams sudaro žymią K. Dransutavičiaus rankraščių dalį. Reikia taip pat pažymėti, jog rankraščiuose nėra duomenų ir įrašų, kad tai yra medžiaga biobibliografiniam žodynui ar kitokio pobūdžio informaciniam leidiniui. Apie juos galima spręsti tik iš medžiagos turinio, jos pateikimo formos ir kt.

Visus K. Dransutavičiaus darbus apžvelgsime tokia tvarka: gamtos mokslai, Lietuvos geografija, Lietuvos istorija, lietuvių kalbos mokslas, literatūros klausimai, bibliografija.

G a m t o s m o k s l a i

K. Dransutavičiaus rankraštyne yra nemaža gamtos mokslo, ypač botanikos srities, darbų. Domėjimasis gamtos mokslais buvo susijęs su jo pastangomis paruošti vaikų mokymo knygas ir ruošiamu lietuviškų botanikos terminų žodynu. Pažymėtini tokie su gamtos mokslais susiję K. Dransutavičiaus rankraščiai: gamtos mokslams skirtos mokymo knygos „Antrosios dalies programa“ (12 p., sign. 2489), gamtos, geografijos,

fizikos mokslų istorijos teminis planas (16 p., sign. 2453), ciklas straipsnių: „Vabalai“ (10 p., sign. 2490), „Kirminai“ (11 p., sign. 2493), „Žuvis“ (71 p., sign. 2488). Pastarajame straipsnyje rašoma ir apie kitus vandens gyvius. Yra taip pat botanikos srities rašinių: „Augmenys be sėklų“ (9 p., sign. 2492), „Augmenys jūre“ (12 p., sign. 2522). Domino K. Dransutavičių ir gamtos mokslų istorija Lietuvoje. Jo rankraščiuose (10 p., sign. 2425) yra duomenų apie botanikos dėstymą Lietuvoje, Vilniaus universiteto profesorių S. B. ir J. Jundzilių, J. Franko biografijos ir kt.

K. Dransutavičiaus rankraštyne gausi yra lietuviškų botanikos terminų žodyno medžiaga (F 1—2417, 2422, 2423, 2424). Ji sudaro apie 240 psl. rankraščių. Tame archyve yra ir kito asmens ranka rašytos medžiagos botanikos terminologijai (6 p., sign. 2558). Pažymėtinas K. Dransutavičiaus rašytas botanikos žodynelis lenkų kalba (134 p., sign. 2410). Jis, greičiausiai, buvo sudarytas, ruošiant lietuviškų botanikos terminų žodyną.

K. Dransutavičiui pavyko paskelbti tik nedidelę surinktos botanikos žodyno medžiagos dalį: Irbite hektografu jis išspausdino 42 psl. Bugienio slapyvardžiu pasirašytą lietuviškų botanikos terminų žodynelį „Lietuviški augalų terminai“¹². Šis leidinys iki šiol spaudoje nebuvo detaliau apibūdintas, o jis pažymėtinas ne tik botanikos leksikografijoje, bet ir lietuvių spaudos istorijoje.

K. Dransutavičiaus žodynelio išliko keletas egzempliorių. Vienas jo egzempliorius yra laikomas Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje (tai J. Juškytės egz., sign. D 1163), antras — Lietuvių kalbos ir literatūros institute (sign. F 1—2416; tai J. Juškytės Lietuvių mokslo draugijai dovanotas egzempliorius). Leidinys išspausdintas be antraštės, nenurodyta nei leidimo vieta, nei metai. V. Biržiška „Lietuvių bibliografijoje“ (d. 4, t. 2, sąs. 1, 1939, p. DCXX) davė tokią šio leidinio antraštę: „Lietuviškai-rusiškai-lenkiškai botanikos žodynas“. Si antraštė yra netiksli, nes, kaip matysime, didžiausią jo dalį sudaro lietuvių-lotynų kalbų botanikos terminų žodynelis.

Ruošiant leidinį spaudai, K. Dransutavičiui talkininkavo J. Juškytė. K. Grinius rašė, kad žodynelį K. Dransutavičius sudarė su P. Višinskiu¹³.

Bugienio slapyvardžiu pasirašytoje „Prakalboje“ (p. 3—5) K. Dransutavičius davė istorinių žinių apie Lietuvos augmenijos tyrimą ir jos aprašymą. Jis nurodė Ž. E. Zilberfo, S. B. ir J. Jundzilių, J. Pabrėžos darbus, K. R. Jakobio ir M. Davainio-Silvestraičio bei J. Basanavičiaus botanikos terminų žodynelius. K. Dransutavičius pažymėjo botanikos žodyno reikšmę gamtos mokslams ir ypač rašančiam botanikos vadovėliui. K. Dransutavičius nurodė, kad bendrinių („apskritų“) terminų esama pakankamai, o tikrinių („ypatingų“) — labai trūksta. Botanikos terminų klausimą, esą, galima išspręsti „tik surašius augmenų vardus iš visų Lietuvos kampų“ (p. 4).

Medžiagą žodynui K. Dransutavičius rinko iš K. Sirvydo, F. Kuršaičio, M. Miežinio, A. Juškos ir A. Becenbergerio žodynų. Išspausdintą K. Dransutavičiaus žodynelį sudaro dvi dalys: „Apskriti terminai“ (p. 6—9) ir „Ypatingi vardai“ (p. 10—42).

Skyrius „Apskriti terminai“ turi du poskyrius. „A“ poskyryje abėcėlis tvarka išdėstyti bendriniai botanikos terminai (ankštis, kankorėžis, lapas, pumpuras ir kt.) lietuvių, lenkų, rusų ir vokiečių kalbomis — iš viso 55 žodžiai. „B“ poskyryje nurodyta keliolika terminų kitomis kalbomis, kuriems atitikmenų lietuvių kalboje nerasta.

¹² Bugienis. Lietuviški augalų terminai. Irbitas, 1902. 42 p.

¹³ Grinius K. Povilas Višinskis.— „Naujoji Lietuva“, 1916, balandžio 10, Nr. 16.

Skyriuje „Ypatingi vardai“ nurodomi augalų pavadinimai lietuvių ir lotynų kalbomis. Žodynelyje nurodyta nemažai augalų pavadinimų sinonimų bei neidentifikuotų lietuviškų terminų (su klaustukais). Iš viso į šią žodyno dalį įtraukta 1360 žodžių. Tuo būdu, V. Biržiškos duota žodyneliui antraštė neatitinka jo turinio ir bibliografijoje turi būti ištaisyta — tiksliau būtų rašyti, kai tai lietuvių-lotynų kalbų botanikos terminų žodynelis.

K. Dransutavičiaus žodynelio tikslas — įtraukti daugiau tyrinėtojų į botanikos terminologijos nustatymo darbą. Jis kvietė skaitytojus žodyną „pripildyti žinomais augmenių vardais su nurodymu parapijos ar valsčiaus jų vartojimo“, prašė pareikšti nuomonę apie įtrauktus į žodyną žodžius. Tolesnė darbo fazė, sprendžiant botanikos terminų klausimus, esanti terminų atranka — „surinkus augmenių vardus iš visų Lietuvos kampų, reikia išrinkti botanikai tuos vardus, kuriuos dažniausiai vartoja“ (p. 5). K. Dransutavičius nurodė ir botanikos terminų atrankos kriterijų — siūlė imti vientisinius žodžius vietoj sudurtinių, senuosius vietoj naujųjų arba iš kitų kalbų paimtų žodžių.

K. Dransutavičiaus botanikos terminų žodynelis reikšmingas savo meto kultūros ir spaudos istorijos faktas. Nėra tikslių žinių apie šio leidinio tiražą. Yra žinoma, kad šio leidinio egzempliorius J. Juškytė buvo išdalijusi šioms įstaigoms ir asmenims: Lietuvių mokslo draugijai, Kauno miesto muziejui, Kėdainių muziejui, J. Jablonskiui, P. Višinskiui ir kt.¹⁴ Trūksta žinių apie kitus egzempliorius. Taigi, žodynelis, greičiausiai, buvo išspausdintas keliolikos egzempliorių tiražu. Aišku, nedidelis tiražas neleido plačiau paskleisti ir populiarinti keliamų klausimų. Be to, leidinys buvo išspausdintas spaudos draudimo metais, kas, aišku, sunkino jo platinimą ir populiarinimą.

Lietuvos geografija

K. Dransutavičiaus rankraščiuose yra nemaža medžiagos apie Lietuvos miestus, upes, ežerus ir kitais Lietuvos geografijos klausimais. Rankraštyje „Lietuvos aprašymas“ (21 p., sign. 2401) yra skyrius apie Lietuvos upes, keletas legendų, straipsnis „Mūsų vienkiemiai, kaimai, bažnytkaimiai ir miesteliai“. Kitame rankraštyje — „Istorinės žinios apie žmones, upes, kalnus, kaimus“ (54 p., sign. 2411) — yra surinkta ir abėcėlės tvarka sudėta medžiaga iš įvairių knygų. Rankraštyje „Vandens“ (sign. 2454, 2455; iš viso 36 p.) — žinios apie upes, ežerus ir kt. Paminėtini geografiniai užrašai „Lietuva“ (16 p., sign. 2467; 10 p., sign. 2464), straipsnis „Trakai“ lietuvių ir rusų kalbomis (4 p., sign. 2528), geografiniai užrašai „Lettonų žemė“ (14 p., sign. 2465), „Darkiemys“ (3 p., sign. 2460), „Bialoviežos“ (3 p., sign. 2461), „Programas del geograpiško žemės aprašymo“ (5 p., sign. 2468). Tai, greičiausiai, buvo numatyto geografijos vadovėlio planas. Apskritai įvairių išrašų, straipsnių ir kitos medžiagos yra daugiau kaip 200 pusl.

Sprendžiant iš K. Dransutavičiaus rankraščių, svarbiausias jo uždavinys buvo paruošti Lietuvos geografinį žodyną. Pavyzdžių tokiam darbui jis matė lenkų geografiniuose žodynuose. Jų XVIII—XIX a. pasirodė keletas. Vienas didžiausių to pobūdžio darbų buvo „Lenkijos Karalystės ir kitų slavų kraštų geografinis žodynas“ („Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów sławiańskich“). 16-ka šio žodyno tomų pasirodė 1880—1904 m. Varšuvoje (red. P. Sulimierskis, B. Chlebovskis, V. Valevskis). Apie Lietuvos miestus XIX a. viduryje gausiai medžiagos

¹⁴ „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, 1939, p. 611.

pateikė M. Balinskis savo veikalo „Senoji Lenkija“ 3-ajame tome, skir-
tame Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei¹⁵. Geografinis Lietuvos žodynas
būtų turėjęs svarbią ne tik mokslinę-informacinę, bet ir politinę reikšmę.
Prisimintinos ta proga dar XIX a. pradžioje Vilniaus studentų filaretų pa-
stangos rinkti medžiagą apie Lietuvos bei Lenkijos vietas¹⁶.

Geografiniam Lietuvos žodynui yra skirtini keli K. Dransutavičiaus
rankraščiai. Pirmiausia minėtina abėcėlės seka sutvarkyta medžiaga apie
Lietuvos miestus. Vienas rankraštis apima miestus nuo raidės A iki C
(41 p., sign. 2427). Jame surinktos žinios apie Anykščius, Ašmeną, Birš-
toną, Brastą, Braslavą ir kt. Kiti rankraščiai apima raides P—S (50 p.,
sign. 2432), U—V (50 p., sign. 2432). Darbas yra neužbaigtas — rank-
raščiuose nemaža įrašytų vietovių pavadinimų, apie kurias nėra duomenų.

Yra didelis rankraštis be antraštės (160 p., sign. 2450), kuriame su-
rinkta medžiaga apie Lietuvos bei artimesnes Rytų Prūsijos vietas. Dar-
bas pradedamas vietovėmis Aisputė, Alakmenys, Alecka, Ašmena ir kt.
Apie vietas pateikta istorinių, geografinių žinių, statistinių duomenų
ir kt. Šis rankraštis taip pat neužbaigtas — yra įrašytų pavadinimų, apie
kuriuos nesurinkta jokių duomenų.

Analogiško turinio yra istoriniai-geografiniai duomenys apie lietu-
vių gyvenamas gubernijas, vadinamas redydomis. Rankraštyje „Vilniaus
redyba“ (18 p., sign. 2449) pateikta istorinių-geografinių ir kitų žinių
apie šią teritoriją, atskiras jos vietas (Verkius, Lydą ir kt.). Analogiškas
rankraštis yra „Suvalkų redyba“ (17 p., sign. 2448). Jame pateikta duo-
menų apie Kalvariją, Naumiestį, Senapilę, nurodomi atskiriems valsčiams
priklausę kaimai ir kt. Kiti šio pobūdžio rankraščiai yra „Kauno redyba“
(17 p., sign. 2447), „Gardyno redyba“ (6 p., sign. 2446). Jų turinys iš es-
mės toks pat. Yra keletas kitų Lietuvos geografinio žodyno rankraščių
(sign. 2437, 2443—2445 — iš viso apie 150 p.). Tai daugiausia žinios apie
Lietuvos vietas. Yra tik pavadinimų įrašų, prie kurių duomenų nepatei-
kiama. Duomenų apie Lietuvos miestus, jų istoriją užfiksuota ir kituose
rankraščiuose greta su Lietuvos istorijos medžiaga (8 p., sign. 2456; 28 p.,
sign. 2456, ir kt.).

Apžvelgus geografiniam žodynui surinktą medžiagą, galima padaryti
tokias išvadas. Tai buvo plataus masto darbas, turėjęs patenkinti moks-
linius bei informacinius poreikius. Darbas liko neužbaigtas, apie žymią
dalį vietovių sukaupta medžiagos, o apie daugelį — visai jokių duomenų
nenurodyta. K. Dransutavičiaus geografinio turinio rankraščiai rodo, kad
jis gerai pažino Lietuvos geografinę ir istoriją, savo darbe buvo numatęs
apimti svarbiausius miestus bei kitas reikšmingas vietas. Pateikiamos
žinios buvo kompiliacinio pobūdžio, nurašytos iš kitų autorių straipsnių,
enciklopedijų, žodynų ir kt. Savarankiškai medžiagos jis nerinko ir archy-
vinių dokumentų, atrodo, netyrinėjo. Pateiktos žinios apie Lietuvos miestus
daugiausia buvo istorinio pobūdžio, žymiai mažiau geografinio ir ypač
mažai ekonominio-socialinio turinio duomenų. Detaliau šio darbo turinio
ir jo metodikos išnagrinėti ir įvertinti negalima, nes jis liko neužbaigtas.

Lietuvos istorija

Istorijos srities K. Dransutavičiaus rankraščiai apima daugelį klau-
simų: Lietuvos istoriją, Rytų Prūsijos istoriją, Lenkiją, iš dalies Rusijos
istoriją, lietuvių mitologiją, švietimo ir spaudos istoriją. Į šią tematinę

¹⁵ Baliński M. i Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycz-
nym, jeograficznym i statystycznym. T. 1—3. Warszawa, 1843—1946.

¹⁶ Centrinis valstybinis istorinis archyvas, f. 443, ap. 4, b. 1186, l. 4.

grupę jungtini taip pat rankraščiai etnografijos, religijų istorijos ir kitais klausimais.

Lietuvos istoriją, lietuvių tautos praeitį liečiančių ir kitų istorijos rankraščių K. Dransutavičiaus archyve yra labai daug. Juos galima suskirstyti į keletą grupių: 1. stambesni darbai bei straipsniai, 2. išrašai iš įvairių knygų, dokumentų rinkinių, informacinių leidinių, 3. Lietuvos istorijos žodyno medžiaga, 4. mitologijos žodynas.

Prie stambesnių savarankiškų istorijos darbų priklauso lietuvių kalba rašytas rankraštis „Trumpi nusidavimai Lietuvos par K. P. Drąsutį. 1893“ (76 p., sign. 2322). Jame yra tokie skyriai: 1. Indo-europiečiai. — 2. Trumpas geografiškas aprašymas naujos Lettonų teviškes. — 3. Nusidavimai iki V. a. p. K. užg. — 4. Nusidavimai iki pabaigos X amž. po Kr. — 5. Viduinė įsteigsena Lettonų pabaigoje X amžiaus. Tai Lietuvos priešistorijos aprašymas romantine dvasia. Rankraštis mokslinės vertės neturi, tačiau darbas būdingas Lietuvos istoriografijai kaip XIX a. plačiai įsigalėjusios romantinės krypties istorijos moksle faktas.

Yra ir kitų, atrodo, K. Dransutavičiaus rašytų straipsnių istorijos klausimais, pvz., „Gedimino mirtis“ (13 p., sign. 2533), „Kova su vokiečiais“ (sign. 2531—32), „Pasekmės Liublino unijos“ (16 p., sign. 2534), „Kas tai yra Lietuvos istorija nuo 1569“ (9 p., sign. 2530), „Platinimas lenkystės Lietuvoje“ (6 p., sign. 2514) ir kt.

K. Dransutavičius domėjosi lietuvių rašto istorija. Jo rankraštyne yra straipsnis „Iš rašliavos“ (sign. 2397), kuriame jis nagrinėja klausimą, ar lietuviai turėjo savo rašto ženklus. Straipsnyje duota įvairių istorinių šaltinių apžvalgų, pateikta įvairių samprotavimų ir romantinės pseudomokslinės teorijos tuo klausimu.

K. Dransutavičiaus archyve yra daug įvairių nuorašų, ištraukų, pastabų. Pažymėtinos ištraukos iš senųjų autorių veikalų apie Lietuvą (48 p., sign. 2324). Pateikta medžiagos iš Herodoto, Plinijaus, Tacito, Nestoro ir kitų autorių raštų. Kaip rodo rankraščiai, K. Dransutavičius domėjosi Mindaugu, rinko jį liečiančius dokumentus. Jo archyve yra keliolika Mindaugą liečiančių raštų nuorašų: Mindaugo raštai, popiežiaus Inocento IV raštai Mindaugui bei Livonijos ordinui ir kt. — iš viso 25 pusl. (sign. 2471—2481). Yra ištraukų apie lietuvių kilmę (sign. 2526), apie Vytenį (sign. 2538), Algirdą ir Kęstutį (sign. 2539), Daniilą Romanovičių (sign. 2510), apie lietuvių ginklus (26 p., sign. 2543), šarvus (35 p., sign. 2544), apie skydus (17 p., sign. 2524), senovės prūsus (sign. 2451, 2506, 2509), Lenkiją (48 p., sign. 2507), įvairių išrašų rinkinys antrašte „Lituanica historica monumenta“ (54 p., sign. 2494) ir kt. (sign. 2366, 2371, 2373—76). Yra lietuvių etnografijos užrašų rusų kalba (sign. 2483—85), atsiminimai „Kalėdos Žemaitijoje“ (14 p., sign. 2559), valgių pavadinimai (sign. 2412), rankraštis „Atsitikimai“ (26 p., sign. 2499) — istorinių įvykių lentelė, temų sąrašas Lietuvos istorijai (sign. 2547), keletas Lietuvos istorinių žemėlapių ir kt.

Pažymėtinas medžiagos rinkinys Lietuvos švietimo istorijai, antrašte „Apšvieta“ (18 p., sign. 2332). Jame pateikta duomenų apie mokyklas Lietuvoje, apie spaustuves, miestus, kuriuose buvo spausdinamos lietuviškos knygos (22 miestai Lietuvoje, Lenkijoje, Rusijoje, Rytų Prūsijoje, Amerikoje ir kt.). Surinkta duomenų apie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valdovų išsilavinimą, mokyklas kituose kraštuose, kuriose mokėsi lietuviai. Surinkta taip pat duomenų apie religijų istoriją Lietuvoje.

Prie įdomiausių istorijos tematika K. Dransutavičiaus darbų priklauso medžiaga Lietuvos istorijos žodynui. Rankraštyne nėra jokių K. Dran-

sutavičius pastabų dėl savo darbo pobūdžio ir paskirties, be to, jis nebuvo užbaigtas, ir apie jį galima spręsti tik iš išlikusių rankraščių. Surinkti duomenys apie Lietuvos kunigaikščius, bajorus, vyskupus, apie Lietuvą rašiusius istorikus klasifikuojami, kaip įprasta žodynuose, pavardžių abėcėlės tvarka. Apie minimumus asmenis pateiktos biografinės ir bibliografinės žinios. Ruošti tokio pobūdžio informacinį leidinį K. Dransutavičius, matyti, paskatino XIX a. pabaigos Rusų istorinės draugijos leidžiamas „Rusų istorinis žodynas“ („Русский исторический словарь“), kurio 1-asis tomas pasirodė 1896 m. ir iki 1905 m. išėjo 12 t. Pažymėtina, kad, ruošiant šį žodyną, dalyvavo S. Baltramaitis.

Prie Lietuvos istorinio žodyno darbų skirtinas stambus rankraštis (108 p., sign. 2419), kuriame surinkta medžiaga apie Lietuvos kunigaikščius: nurodyti jų vardai, kilmė, iš kur imti duomenys ir pan. Tame rankraštyje yra medžiagos apie Rusijos istorijoje žinomus veikėjus, kurie kokiu nors būdu buvo susiję su Lietuvos istorija. Yra atskiras rinkinėlis, kuriame nemažai latviškų vardų. Duomenų apie Lietuvos kunigaikščius bei jų šeimas yra ir kituose rankraščiuose (61 p., sign. 2501; 77 p., sign. 2500). Pastaruose rankraščiuose yra apie 120 vardų. Prie šio pobūdžio medžiagos taip pat skirtinas 54 pusl. rankraštis (sign. 2504), kuriame abėcėlės tvarka pateikti biografijos duomenys apie 53 asmenis (Danuta, Dimitris — 3 asmenys, pvz., Dimitris sūnus Algirdo,— Elžbieta, Golycinai, Julijona Jadvyga ir kt.). Kitame rankraštyje (35 p., sign. 2502) taip pat surinkta duomenų apie feodalizmo epochos Lietuvos istorinius asmenis (Birutė, Bona ir kt.). Rankraštyje antrašte „Piestaičiai“ (41 p., sign. 2442) taip pat yra medžiagos istoriniam žodynui. Duomenų apie Lietuvos kunigaikščius yra smulkesniuose rankraščiuose (12 p., sign. 2521 ir kt.).

K. Dransutavičius rinko medžiagą apie Lietuvos bajorus. Svarbiausi rankraščiai apie bajorus yra istorinio žodyno medžiaga nuo raidės A iki Z (75 p., sign. 2434). Rankraštyje abėcėlės tvarka pateiktos daugiausia Lietuvos bajorų ir kultūros veikėjų pavardės ir duomenys apie juos. Štai keletas pavardžių: Aikša, Aleksandrovičė, Algirdaičiai, Andruškaičiai., Kulva (Abraomas), Kuršaitis, Fridr., Rapagelonas ir kt. Prie tos srities rankraščių skirtinas ir kitas darbas (64 p.; sign. 2496). Jame apie vienus bajorus (Alsėniečiai, Giedraičiai, Goštautai ir kt.) duomenų surinkta gausiau, apie kitus — mažiau, dar kitų — tik pavardės įrašytos. Yra taip pat rankraštis „Bajorai“ (61 p., sign. 2435).

Yra keli rankraščiai (26 p., sign. 2428; 34 p., sign. 2430), kuriuose užfiksuoti duomenys apie Žemaitijos ir Vilniaus vyskupijų vyskupas (pirmajame rankraštyje raidės A—G, antrajame G—P). Yra ir kitų tokio turinio rankraščių (33 p., sign. 2503).

K. Dransutavičius rinko medžiagą apie Lietuvos istorikus bei autorius, kurių veikaluose yra duomenų apie Lietuvą. Rankraštyje „Rašytojai“ (18 p., sign. 2328) yra biografinių ir bibliografinių duomenų apie J. Dlugošą, P. Dusbargą, S. Grunau, J. Gerbutą, Mykolą Lietuvį ir kt.— iš viso 15 kronikininkų ir istorikų, rašiusių apie prūsus, lietuvius, Lenkiją. Apie lenkų istoriką Dlugošą K. Dransutavičius pateikė tokius duomenis:

Dlugošas Jonas Longinus, gime 1415 Sieradzio žemėje, mokinosi Krakuvoje akademijoje, ant pradžios buvo sekretorium Zbignievo Olesnickio, vyskupo Krakuvos, paskui patape Krakuvos kanaanjku, mokytoju vaiko Kazimiro d. k. Lietuvos, galiausiai paskyrtas arkivyskupu Lvovo, numire 1480 m. Jisai paraše „Historiae Polonicae“ (iki 1444); pirmkart šitas darbas ne visas (iki 1240 m.) buvo išdūtas par Gerbutą (Dobromili. 1615), paskui par Guisseną (1711), galiausiai par Przedzdecki („Historia Poloniae“. Cracov. 1873—78).

Apie J. Dlugošą pateikti svarbiausi duomenys, nors kai kurios datos straipsnyje apie jį nėra tikslios. Panašiai buvo rašoma ir apie kitus istori-

kus. (Rankraštis sutvarkytas ir švariai perrašytas.) Analogiškos medžiagos yra ir kituose rankraščiuose (sign. 2325, 2327 ir kt.). Viename rankraštyje (26 p., sign. 2330) surinkta duomenų apie daugelį rusų, lenkų, vokiečių ir kitų šalių kalbininkų, tyrinėjusių lietuvių kalbą. Yra duomenų ir apie kai kuriuos mokslininkus, tyrinėjusius lietuvių etnografiją, Lietuvos istoriją ir kt.

K. Dransutavičius domėjosi lietuvių mitologija ir rinko apie ją medžiagą. Jo archyve yra nemaža įvairių mitologiją liečiančių išrašų bei pastabų. Stai rankraštis „Mytologie“ (62 p., sign. 2523), kuriame pateikti L. A. Jucevičiaus, E. Volterio ir kitų autorių paskelbti duomenys. Mitologiją liečia ir kiti rankraščiai (9 p., sign. 2530). Svarbiausias K. Dransutavičiaus tos srities darbas yra „Mytologiškas žodynas“ (1894 m., 179 p., sign. 2413). Jame yra 183 mitologiniai vardai su paaiškinimais bei juos liečiančia literatūra. Žodyne, pavyzdžiui, yra tokie vardai, kaip Aitvaras, Alabatis, Aleksota, Alkas, Aušlavis, Aušra, Bangputys, Biržulis, Brekšta, Gabija, Perkūnas, Pušaitis, Zvaigždikas ir kt.

Nė vieno istorijos darbo K. Dransutavičius neužbaigė ir neišspausdino. Išlikę rankraščiai šiandien įdomūs kaip tam tikrų tendencijų XIX a. pabaigos Lietuvos istorijos moksle atspindys ir yra paminėtini lietuvių istoriografijoje.

Lietuvių kalbos mokslas

Žymią vietą K. Dransutavičiaus rankraščiuose užima lietuvių kalbos mokslo darbai. Juos galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: 1. lietuvių kalbos žodyno medžiaga, 2. lietuvių kalbos gramatikos darbai. Sutinkami ir kitokio turinio kalbinių rankraščių, pvz., straipsnis apie slavų kalbas (22 p., sign. 2399) ir kt., tačiau jie yra epizodiški.

Kaip rodo išlikę rankraščiai, K. Dransutavičius ruošė lietuvių kalbos žodyną. Atrodo, kad tai turėjęs būti lietuvių-lenkų arba lenkų-lietuvių kalbų žodynas. Rankraštyne yra įvairių smulkių su lietuvių kalbos žodynu susijusių rankraščių: apie du šimtus kortelių (sign. 2421) lietuvių-lenkų kalbų žodynui, atskiras sąsiuvinis (IV), antrašte „Kalbotyra. Žodyno dalykai“ (21 p., sign. 2395), kuriame surinkta žodyno medžiaga raidėms z ir ž. Be to, yra keletas kitų fragmentų, apie 80 pusl.¹⁷ Prie šio pobūdžio rankraščių tektų skirti sąrašą žodžių iš M. Valančiaus ir Vaižganto raštų (9 p., sign. 2409), istorinių-karinių terminų (ginklų, aprangos pavadinimų) žodynėlį lenkų-lietuvių kalbomis (50 p., sign. 2405) ir kt. K. Dransutavičiaus archyve yra du stambūs lietuvių-lenkų kalbų žodyno rankraščiai. Vienas lenkų-lietuvių kalbų žodyno fragmentas apima raides k, l, i, m, n (268 p., sign. 2414), antrasis prasideda lenkišku žodžiu „namydlac — apmiiyti“ ir baigiasi žodžiu „żyzny — derlus, i; derlingas, a; auglingas, a; laimus, i“. Pastarojo rankraščio pradžia pažymėta 206 pusl. (jo apimtis — 493 p., sign. 2415).

K. Dransutavičiaus archyve nėra pilno jo sudaryto žodyno rankraščio, tačiau ir išlikę žodyno rankraščiai apibūdina jo leksikografinių darbų pobūdį, jų metodologinius principus.

Atrodo, kad lenkų-lietuvių kalbų žodyną K. Dransutavičius buvo užbaigęs ir sutvarkęs, tik pilnas šio darbo egzempliorius neišliko arba iki šiol yra nesurastas. J. Juškytės atsiminimuose rašoma¹⁸, kad, K. Dransutavičiui mirus, lietuvių kalbos žodyno medžiagą jo žmona perdavusi

¹⁷ Sign. 2383, 2385, 2392—2394, 2396, 2400.

¹⁸ „Mūsų senovė“, t. 2, Nr. 4, p. 611.

P. Matulioniai. Si medžiaga į Lietuvių mokslo draugiją, tikriausiai, nebus patekusi.

Reikšmingą K. Dransutavičiaus kalbinių raštų dalį sudaro lietuvių kalbos gramatikos medžiaga. Yra išlikę šeši numeruoti sąsiuviniai. Kai kurie iš jų turi antraštę „Kalbrėda“¹⁹. Iš jų, pavyzdžiui, 2-asis sąsiuvinis skirtas sintaksei. Autorinis gramatikos tekstas dažniausiai rašytas lenkų kalba. Lietuvių kalbos gramatikos K. Dransutavičius neužbaigė, ir jos rankraščiai galutinai nebuvo sutvarkyti.

K. Dransutavičiaus lenkų-lietuvių kalbų žodynas ir lietuvių kalbos gramatika papildė XIX a. pabaigos lietuvių kalbos mokslo tyrinėjimo istoriją, papildė leksikografijos darbų vaizdą ir yra verti detalesnio apibūdinimo.

Grožinė literatūra ir literatūros istorija

K. Dransutavičiaus spausdintuose darbuose ir rankraščiuose žymią vietą užima grožinės literatūros kūriniai bei medžiaga apie lietuvių rašytojus. Visus su literatūra susijusius darbus galima suskirstyti į tris grupes: 1. lietuvių rašytojų kūrinių nuorašai bei tautosakos tekstai, 2. literatūros vertimai iš kitų kalbų į lietuvių kalbą, 3. lietuvių rašytojų biobibliografinio žodyno medžiaga.

Stambus yra lietuvių rašytojų kūrinių ir tautosakos rinkinys (164 p., sign. 2334). Į jį įtraukta M. Daukšos „Prakalba“ iš 1599 m. „Postilės“, K. Širvydo raštų ištraukos, iš 1653 m. Kėdainiuose išleistos „Knygos nobažnystės“ nurašytas eilėraštis „Ant erbo kunigaikščio jo mylistos“ ir kt. XIX a. literatūrai atstovauja S. Stanevičiaus, F. Kuršaičio raštai, L. Ivinskio straipsnis „Žemaičių arkliai“ (iš 1862 m. kalendoriaus), J. Basanavičiaus „Žirgas ir bernelis dainose“, Žemaitės „Monoliogas“, Lazdynų Pelėdos ištrauka iš apsakymo „Kas priešius“ ir kt. Poezijai rinkinyje atstovauja D. Poškos „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“, A. Strazdelio daina apie strazdą, kelios religinės giesmės, K. Aleknavičiaus, V. Ažukalnio-Zagurskio, A. Vištelio, J. Zauerveino ir kitų autorių kūriniai.

Į lietuvių rašytojų poezijos ir prozos rinkinį (82 p., sign. 2342) įtrauktos M. Mažvydo giesmės, ištrauka iš A. Baranausko „Anykščių šilelio“, A. Vienažindžio, V. Kudirkos kūriniai iš rinkinio „Laisvos valandos“ ir „Viršininukų“, Satrijos Raganos, Aišbės, Maironio („Jaunimo giesmė“), Dėdės Atanazo, Margalio ir kt. kūriniai.

Rinkinyje „Eilės“ (78 p., sign. 2337) surinkti lietuvių poetų eilėraščiai arba kitų tautų poetų kūriniai, išversti į lietuvių kalbą. Jame yra S. Valiūno, daug A. Baranausko, A. Vienažindžio, V. Kudirkos ir kitų poetų kūrinių. K. Dransutavičiaus rankraštyne yra ir kitų rašytojų kūrinių nuorašų²⁰, liaudies dainų rinkinių (sign. 2356—57, 2359). Pažymėtini yra K. Dransutavičiaus teminiai tautosakos rinkiniai: „Istoriškos dainos“ (12 p., sign. 2335), „Dainos tikibiškos“ (13 p., sign. 2336) ir kt. K. Dransutavičiaus tautosakos rankraščių yra Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos sektoriaus archyve, pvz., jo surinktos „Mįslės“ (iš viso 69; sign. LMD I 736).

Lietuvių tautosaka ir rašytojų kūriniai K. Dransutavičiui buvo reikalingi, sudarant skaitymo knygas vaikams. Gali būti, kad kai kurie kūrinių nuorašai atsirado, ruošiant knygą „Vaikų skaitymeliai“. Įvairūs lietuvių literatūros tekstai, knygų įžangos, straipsniai ir kita medžiaga buvo reikalinga, tiriant lietuvių literatūros istoriją, sudarant rašytojų žodyną. Išlikę literatūros kūrinių rankraščiai bei sudaryti rinkiniai rodo,

¹⁹ Sign. 2387—2391. Rankraščiai sudaro 125 p.

²⁰ Sign. 2340—2348, 2351—2358, 2360 — iš viso apie 80 p.

kad K. Dransutavičius gerai pažino lietuvių literatūrą, jos reikšmingesnius kūrinius.

K. Dransutavičius pasireiškė ir kaip grožinės literatūros vertėjas į lietuvių kalbą. Kai kurie jo beletristikos vertimai pasirodė XIX a. pabaigoje lietuvių periodikoje. Iš jo vertimų pažymėtini yra lyvių padavimas „Kaip pasidarė ežeras Peipus“²¹, „Puikus užkariautojas. (Rytų pasaka)“²² ir V. Rakošo „Mano kalnai“²³. Vertimus K. Dransutavičius pasirašinėjo Bugienio slapyvardžiu. Dauguma K. Dransutavičiaus grožinės literatūros vertimų liko neišspausdinta. Prie tokių priklauso rašytojo H. Senkevičiaus apysaka „Jonukas muzikantas“ (versta 1895—1896 m. Sevske), M. Radzevičiūtės „Apysaka apie baltą jautį“, Jul. Ochorovičiaus „Buvio esybė. (Protomeiliška pasaka)“, E. Valda „Auka už auką“ (1899 m. Išime), A. Gedenstjerno „Pūga“ ir kt. Vertimų rinkinys sudaro 148 pusl. (sign. 2339). Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje yra K. Dransutavičiaus versti C. Veigelto kūrinių „Atsitikimas jūrėse“ ir „Audra“ rankraščiai. Pastarasis vertimas taisytas J. Juškytės. Vertimai buvo neaukšto meninio lygio, be to, autoriai ir verčiami kūriniai parinkti gana atsitiktinai. Tačiau jie rodo K. Dransutavičiaus pastangas įdėti įnašą ir į šį kultūros barą. Sudarytas vertimų rankraščių rinkinys leidžia manyti, kad K. Dransutavičius buvo numatęs išleisti savo vertimų knygą.

Vienas svarbiausių K. Dransutavičiaus literatūros istorijos ir bibliografijos darbų buvo lietuvių rašytojų žodynas. Šis darbas nebuvo užbaigtas, nežinoma nė tiksliai to darbo antraštė. Išliko keletas stambių šio pobūdžio rankraščių ir nemaža medžiagos fragmentų. Lietuvių kalbos ir literatūros institute šioms rankraščiams duota bendra ne visai turinį atitinkanti antraštė — „Bibliografija rašytojų, rašiusių apie Lietuvą“. Be to, šia antrašte pavadinta ir medžiaga apie kitų tautų istorikus, rašiusius apie Lietuvą bei lietuvių tautą. Tačiau tai nėra vien biobibliografijos darbai.

K. Dransutavičiaus darbą apie lietuvių rašytojus pavadinti bibliografiniu žodynu reikia dėl jo metodikos bei surinktos medžiagos pobūdžio. Jo rankraščiuose yra vienas panašus darbas, paties autoriaus pavadintas žodynu — tai anksčiau minėtas „Mytologiškas žodynas“.

Vienintelis išspausdintas K. Dransutavičiaus darbas iš literatūros istorijos ir bibliografijos buvo straipsnelis „Prie mūsų bibliografijos“²⁴. Jame Dransutavičius lietė brolių Juzumų darbų bibliografijos bei jų autorystės klausimus. Šis straipsnis, pasirodęs kaip papildymas prie Kalvio pseudonimu pasirašyto K. Griniaus straipsnio apie Juzumus „Varpe“ (1901, Nr. 9), laikytinas jo stambaus veikalo fragmentu.

Straipsnyje, pasirėmęs S. Baltramaičio bibliografija — „Lietuviškų ir senųjų prūsų knygų sąrašas“ (1892), K. Dransutavičius nurodė papildomų duomenų apie Juzumų darbus, pateikė apie juos žinių iš lenkų Orgelbrando enciklopedijos bei M. Valančiaus „Margumynų“ („Žinyčia“, Nr. 1). K. Dransutavičius siekė išaiškinti, kurie leidiniai priklauso Vincento Juzumo ir kurie Tado Juzumo plunksnai. Domėjosi K. Dransutavičius ir Juzumų rankraščiu, ypač lietuviškųjų, likimu. Visi tie duomenys ir patikslinimai, kurių jis tikėjosi gauti iš „Varpo“ skaitytojų, esą, palengvins „mūsų raštenybės vadovo sustatymą“ (pabraukta mano.— V. Ž.). Čia K. Dransutavičius, be abejo, pirmiausia turėjo galvoje savo ruošiamą darbą apie lietuvių rašytojus.

²¹ „Okininkas“, 1897, Nr. 7, p. 98—99.

²² Ten pat, Nr. 8, p. 119—120.

²³ R a k o s z V. Mano kalnai. Juokinga apysakėlė (isz vengrisczko).— „Vienybė lietuvininkų“, 1900, Nr. 31, p. 372—373.— Parašas: Bugienis.

²⁴ „Varpas“, 1902, Nr. 1, p. 22—23.— Parašas: Bugienis.

K. Dransutavičiaus lietuvių rašytojų žodynas („Bibliografija rašytojų, rašiusių apie Lietuvą“) sudaro 327 pusl. rankraštį (sign. 2323). Darbe nurodomi bibliografiniai šaltiniai bei leidiniai siekia 1901 m. Taigi, darbas buvo ruošiamas ilgai ir nauja medžiaga papildomas iki 1901—1902 m. Darbą padėjo ruošti ir kiti asmenys — yra ne Dransutavičiaus rašytų įrašų.

Savo darbai K. Dransutavičius plačiai naudojosi J. Šliupo pirmąja lietuvių literatūros istorija „Lietuviškieji raštai ir raštininkai“ (Tilžė, 1890), S. Baltramaičio bibliografijomis, „Aušroje“, „Varpe“, „Tėvynės sarge“ ir kituose leidiniuose išspausdintais straipsniais.

Zodyne pavardžių abėcėlės tvarka pateiktos žinios apie lietuvių rašytojus, vertėjus, kalbininkus, kai kuriuos publicistus, mokslininkus, bibliografus, knygų leidėjus — iš viso 313 asmenų. Apie įtrauktus rašytojus pateikta biografinių duomenų, bibliografijos žinių apie spausdintus bei rankraščiuose likusius kūrinius ir knygas, pridėti literatūros apie rašytojus sąrašai. Kai kurie sąrašai sudaro po keletą ar net keliolika vienetų.

Darbas pradedamas Aišbe. Apie M. Akelaičių pateiktos gausios, iš esmės teisingos biografinės žinios, jo darbų bibliografinis sąrašas su trumpomis anotacijomis. K. Dransutavičius rašė, kad greta kitų M. Akelaičio darbų 1860 m. buvo išleista knyga „Jonas Išmisločius kromininkas“, kurią autorius perdirbo iš J. Rupeikos išspausdinto 1823 m. leidimo. (Dėl šią knygą perdirbusio asmens lietuvių bibliografijoje ne kartą buvo diskutuojama²⁵.) K. Dransutavičius pažymėjo, kad M. Akelaičio raštus įsigijęs J. Jablonskis. Plačios žinios apie P. Arminą-Trupinėlį, A. Baranauską (p. 4), J. Basanavičių (p. 9), J. Bretkūną (nurodyti F. Kuršaičio, E. Volterio, A. Becenbergerio darbai). Pateikta biografinių ir bibliografinių žinių apie M. Daukšą, S. Daukantą, M. Dovainį-Silvestravičių. Apie K. Donelaitį pateikta biografinių žinių, apibūdinta jo kūryba. Ypač teigiamai K. Dransutavičius vertino K. Donelaičio „Metus“ (p. 108). K. Dransutavičius davė „Metų“ leidimų sąrašą, nurodė literatūros apie K. Donelaitį — keliolika pozicijų (A. Šleicherio, J. Šliupo, I. Tecnerio, A. Aleksandrovo, E. Volterio darbus). Nurodė „Metų“ vertimus į kitas kalbas (M. Akelaičio, J. Osovskio, L. Pasargės). Netiksliai pažymėta, kad J. Osovskis vertė „Metus“ į latvių kalbą — iš tikrųjų jis vertė į lenkų kalbą.

K. Dransutavičiaus žodyne surinktai medžiagai pailiustruoti pateiktame žinias apie poetą A. Strazdą-Drazdauską (rankr. p. 111—112).

Drazdauskis

Antanas, gime 4 d. birželio 1763 ukiškame bute Astravos kaime Kriaunų parapijoje Zarasų p. Mokinosi pri Iezavitų Illukštoje, paskui įstojo į Kreslavlio seminariją, iš čia persikėlė į Varnius, kur pabaigė mokslus. Tapęs kunigu įsai persikrauste į Vilniaus valdybą 1790; antrapradžios įsai buvo vikaru Dilovoje, Simoniuose, Indrioniškyje; senatveje gyveno Kamajuose ir ten mire 11 d. balandžio 1833 m. Įsai daug dainų paraše, kurios padare iš jo iš pas prancuzus Beranže. Jo dainos iš ukiško budo ir dvasiškos giesmes pasiliko žmonių lupuose, perdarytos pagal tarmes, šnekos pasiliko ikišiol. Įsai išdave: Vilniuj 1791 „Spasabas giedojimo nobažnai mišios šventos i[r] tt. su pridejimu nekurių giesmių“ [.] 1814 (Vil.) Giesmes svietiškos ir šventos [.] ir 1818 m. (Vil.) išvertimą Bellarmino pamokslo. Kalba dainų ne gryna ir nešvelni. J. Miglovara pataisė jo giesmes išdave vel (1884 Tilžėje). (Veizek Lietuv. Rašt. ir Raštin., Tilž. 1890 27—30; Volteris E.: Дроздовский Энци. Слов. Брокр. т. XI, 182; Tėvynės Sargas 1896 N 11).

Darbe yra duomenų apie L. Ivinskį, M. Jankų, Joną ir Antaną Juškas, Vyt. Juškevičių, brolius Juzumus, J. Jablonskį-Kriaušaitį (nurodė jo 1901 m. Tilžėje išleistą „Lietuviškos kalbos gramatiką“), Maironį (nu-

²⁵ Zr. Žukas V. Kas perdirbo ir paruošė spaudai knygą „Jonas Išmisločius kromininkas“? — Bibliotekininkestės ir bibliografijos klausimai, t. 4, V., 1964, p. 209—210.

rodyti „Tėvynės sarge“ išspausdinti 6 kūriniai), M. Mažvydą, Miglovarą, J. Mikšą, M. Miežinį (jo lietuvių-latvių-lenkų-rusų kalbų žodyną, 1894), K. Nezabitauskį (mini jo bibliografijas elementoriuje „Naujas mokslas skaitima“ ir žurnale „Dziennik Wileński“), neteisingai rašo, kad jis D. Poškos vardu išleidęs „Kaimiečio artojo mąstymus apie lietuvių ir žemaičių tautą ir kalbą“ („Rozmyślania wieśniaka rolnika...“, „Dziennik Warszawski“, 1829). Tai yra D. Poškos kūrinys. G. Ostermejerio nurodė tik 1781 m. giesmyną, nepažymėjo labai svarbaus jo veikalą „Lietuviškų giesmynų istorija“ (1793). Pateikdamas biografinius duomenis apie Jurgį Plioterį, neteisingai rašė, kad jis miręs tarp 1850—1855 m. (iš tikrųjų jis mirė 1836 m.). Pateikta žodyne duomenų apie gamtininką J. Pabrėžą, S. Rapalio, L. Rėzą, J. Zauerveiną, S. Stanevičių, Satrijos Raganą (nurodė jos apsakymus, išspausdintus 1900 m. „Tėvynės sarge“: „Barbelė“, „Agnieska“, „Kaldėdų vakaras“ ir kt.). Pateikta žinių apie K. Širvydą, Vaižgantą, M. Valančių, P. Vileišį, A. Vištelį (rašo, kad jis baigęs šešias gimnazijos klases), J. Angrabaitį-Zanavykutį, J. Žilių, J. Želvavičių (davė ištrauką iš jo eilėraščio), L. Didžiulienę-Zmoną. E. Volterio nurodyti tik lietuvių kalba spausdinti darbai. Kai kurių autorių nurodomos tik pavardės, pvz., K. Jaunias, Žemaitės ir kt.

Žodyne yra kai kurių dubliavimo atvejų, pvz., P. Vileišio leidiniai nurodomi pagal pseudonimą Neris ir pagal pavardę, nors pseudonimo autorius jam žinomas. Iš S. Daukanto pseudonimų Purvys Jonas, Ragau-nius I. duotos nuorodos į jo pavardę. Nežinomas K. Dransutavičiui ir J. Angrabaičio pseudonimas Paznokaitis, kuriuo jis pasirašė 1892 m. Til-žėje išleistą „Graviūrų katalogą“. Paznokaitį jis laiko kitu autorium. Netikslumų, nenuoseklumų ir ypač spragų šiame darbe galima būtų nurodyti nemaža. Be to, pažymėtina, kad K. Dransutavičius dažnai nė ne-nurodydavo visų bibliografinių duomenų apie rašytojų knygas, o pažy-mėjęs antraštę bei išleidimo metus, duodavo nuorodas į S. Baltramaičio bibliografijas.

Yra K. Dransutavičiaus rankraščių, kuriuos reikia laikyti papildy-mais ruošiamam žodynui. Tokios medžiagos yra apie A. Fromą-Gužutį (3 p., sign. 2382), Joną Spudulį (3 p., sign. 2380), M. Akelaitį (sign. 2331), L. Ivinskį (sign. 2362), A. Strazdą (sign. 2349) ir kt.

K. Dransutavičiaus rašytojų biobibliografinio žodyno rankraščiai ro-do, kad jis medžiagą rinko plačiu mastu: apėmė daugelį rašytojų ir šalti-nių. K. Dransutavičius buvo gerai informuotas apie lietuvių spaudą ir literatūrą, kitų tautų mokslininkų darbus apie lietuvių rašytojus, gerai pažino bibliografijos šaltinius ir plačiai jais operavo, ypač S. Baltramai-čio veikalais. Žinoma, jo darbas turi ir esminią trūkumą: trūksta ryškesnės įtrauktų autorių diferenciacijos pagal jų kūrinių literatūrinę ir mokslinę vertę, yra spragų, biografinių ir bibliografinių netikslumų ir kt. Tačiau jeigu K. Dransutavičiaus sudarytas rašytojų žodynas tuo metu būtų už-baigtas ir išspausdintas, būtų žymiai papildęs lietuvių literatūros biblio-grafiją ir istoriografiją.

Bibliografijos darbai

Kaip rodo išlikę rankraščiai, K. Dransutavičius buvo gerai susipaži-nęs su ankstesnių lietuvių bibliografų darbais: jam buvo žinomas K. Ne-zabitausko elementoriuje „Naujas mokslas skaitima“ 1824 m. išspaus-dintas knygų sąrašas „Šurinkimas“. Yra polemino pobūdžio užrašų, ku-riuose nurodoma, kad E. Volteris klysta, laikydamas P. Kepeną lietuvių bibliografijos pradininku,— pirmuoju buvęs K. Nezabitauskis (2 p., sign.

2330). Jam buvo žinomas P. Kepeno darbas „Apie lietuvių tautos pradžią, kalbą ir literatūrą“ (1827), jis buvo nusirašęs reikšmingą bibliografijai S. Stanevičiaus įžangą „Skaitysentiems“ (1829). K. Dransutavičiui buvo žinomi lenkų bibliografų A. Jocherio ir K. Estreicherio darbai, juose užregistruota lietuviškoji medžiaga²⁶. Jam buvo žinoma M. Stankevičiaus „Lietuvių bibliografija“ (1889), J. Angrabaičio „Suskaita arba statistika“ (1897) ir J. Ziliaus sudaryta Amerikos lietuvių spaudos bibliografija „Suskaita...“ (1900). K. Dransutavičius turėjo ir nuolatos savo darbuose operavo S. Baltramaičio bibliografijomis.

Lietuvių bibliografijos šaltiniai jam buvo reikalingi, ruošiant rašytojų biobibliografinį žodyną, kitų sričių informacinius darbus, rašant įvairaus turinio straipsnius. Sekti lietuvių bibliografijos raidą ir tirti jos šaltinius buvo reikalinga, vengiant darbų dubliavimo ir paralelizmo. Rankraščiai rodo, kad K. Dransutavičius nėra sudarinėjęs nei platesnės lietuvių spaudos, nei lituanikos (kraštotyros) bibliografijų. K. Dransutavičiaus archyve yra keletas bibliografijos darbų. Jie yra daugiausia fragmentinio pobūdžio arba jau spausdintų darbų nuorašai. Kai kurie rankraščiai rašyti kito asmens ranka. Visus K. Dransutavičiaus archyve esamus bibliografijos darbus galima suskirstyti į keletą grupių: 1. lietuvių periodikos bibliografija, 2. lietuvių rašytojų bei kultūros veikėjų personasinės bibliografijos, 3. istorijos literatūros sąrašai, 4. lietuvių tautosakos literatūros sąrašas.

Stambiausias ir labiausiai išbaigtas K. Dransutavičiaus bibliografijos darbas yra 14 puslapių lietuvių periodikos sąrašas (sign. F 1—2323). Ruošdamas šią bibliografiją, K. Dransutavičius jau turėjo lietuvių periodikos bibliografijos pavyzdžius. Bibliografijos duomenų apie lietuvių periodiką pateikė „Aušra“ (1885), kur buvo išspausdintas 12 lietuviškų laikraščių sąrašas. Informaciniai lietuvių periodikos sąrašai sistemingai buvo spausdinami Lietuvių literatūrinės draugijos žurnale „Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft“, „Varpe“ ir kituose žurnaluose. Periodika gana išsamiai buvo registruojama S. Baltramaičio „Lietuviškų ir senųjų prūsų knygų sąrašė“. S. Baltramaitis paruošė ir žurnale „Живая старина“ išspausdino du specialius lietuvių periodikos darbus²⁷. Lietuvių periodiką epizodiškai registravo M. Zauniūtė, J. Zilius ir kiti XIX a. pabaigos lietuvių bibliografai.

K. Dransutavičius domėjosi lietuvių periodika ir ją rinko. Be to, apie ją rinko duomenis iš bibliografinių šaltinių. Pvz., Rytų Prūsijoje leistų lietuviškų periodinių leidinių sąrašą jis nurašė iš Berlyne spausdinto leidinio „Preisliste“ (1884, sign. 2551), kur buvo nurodyti 8 lietuviški leidiniai (3 leidžiami Klaipėdoje, 2 Ragainėje ir po vieną Karaliaučiuje, Priekulėje bei Tilžėje). K. Dransutavičiaus sąrašas, atrodo, yra savarankiškai paruoštas, nes skiriasi nuo žinomų periodikos bibliografijų. Periodikos sąrašas sudarytas apie 1901 m. pabaigą — 1902 m., nes vėliausiai išleistas periodinis leidinys „Darbininkas“ pasirodė 1901 m. liepos mėn. Paryžiuje. Į bibliografiją įtraukti daugiausia XIX a. paskutinio dešimtmečio lietuviški laikraščiai, išleisti Rytų Prūsijoje, JAV, Anglijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje ir kt. Tačiau sąrašė yra duomenų apie 1879 m. Amerikoje išleistą „Lietuvišką gazetą“, 1886—1887 m. Tilžėje leistą „Garsą“ ir kt. Kita

²⁶ Prie mūsų bibliografijos.— „Varpas“, 1902, Nr. 1, p. 22—23.

²⁷ Балтрамаййтис С. О литовских журналах в 1895—1896 г.— «Живая старина», 1895, вып. 3 и 4, с. 505—506; Балтрамаййтис С. Библиографический обзор литовских временных изданий за 1898 год.— «Живая старина», 1899, вып. 3 и 4, с. 477—479.— Параšas: В.— Smulkiau žr. Žukas V. S. Baltramaičio lietuvių spaudos ir rankraščių bibliografijos darbai.— Kn.: Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto Mokslinės bibliotekos metraštis 1958—1959. V., 1961, p. 43—65.

vertus, sąrašė nėra pirmojo periodinio leidinio „Nusidavimai apie evangelijos praplatinimą“ (nuo 1832 m.), „Keleivio“ (1849), „Aušros“ (1883—1886) ir kt. Apie tuos leidinius K. Dransutavičius žinojo iš S. Baltramaičio darbų. K. Dransutavičiaus sąrašė užregistruoti 42 įvairių krypčių periodiniai leidiniai. Jie išdėstyti leidinių pavadinimo abėcėlės tvarka. Bibliografiniame apraše jis nurodė leidimo vietą, metus, periodiškumą, kartais redaktorių, kryptį (pvz., apie „Vienybę lietuvininkų“ rašoma, kad „iš pradžios konservatiškas, dabar radikališkas“), kieno organas, kam yra skiriamas ir pan. Kai kurie leidiniai aprašyti nepilnai, pvz., nenurodyti net leidimo metai.

K. Dransutavičiaus lietuvių periodikos sąrašas yra reikšmingas lietuvių bibliografijos istorijoje kaip vienas didesnių to pobūdžio darbų XX a. pradžioje, kuriame buvo siekiama pavaizduoti XIX a. paskutinio dešimtmečio lietuvių spaudos būklę.

Personalinei bibliografijai yra skirtini trys literatūros sąrašai. Visi jie yra kitų autorių paruoštų bibliografijų nuorašai. Sąrašas „S. Daukanto knygynas“ (3 p., sign. 2404), rašytas kito asmens ranka. Jame užfiksuotos 34 S. Daukanto asmeninės bibliotekos knygos istorijos klausimais ir atskirame skyriuje suregistruoti jo rankraščiai (11 pozicijų), daugiausia lituanistine tematika (lenkų-lietuvių kalbų žodynas, „Istorija žemaitiška“, „Pasakojimas apie lietuvių veikalus“ ir kt.). Sąrašą „S. Daukanto knygynas“ paruošė jo knygas bei rankraščius matęs asmuo. Tačiau jis skiriasi nuo M. Davainio-Silvestravičiaus paruošto S. Daukanto rankraščių sąrašo²⁸. Visai kitokio pobūdžio buvo ir S. Baltramaičio sudaryta S. Daukanto bibliografija²⁹. Tuo būdu K. Dransutavičiaus rankraštyne esamą bibliografiją tenka laikyti dar viena nežinomo asmens paruošta S. Daukanto bibliotekos knygų ir jo darbų bibliografija.

Kitas personalinis literatūros sąrašas yra XIX a. pirmosios pusės lietuvių botaniko J. Pabrėžos „Surašas rankraščių“ (5 p., sign. 2381). Tai J. Tumo-Vaižganto darbe „Medžiaga kunigo A. Pabrėžos biografijai“ („Žinyčia“, 1900, Nr. 2, p. 70) išspausdinto sąrašo nuorašas. Jame nurodyta 13 botanikos srities darbų. Prie sąrašo pateikta biografinių žinių apie J. Pabrėžą.

Kitas sąrašas „Kudirkos darbai“ (4 p., sign. 2364) — nurašytas iš laikraščio „Ukininkas“ (1899, Nr. 12, p. 179—180). Jame užregistruoti V. Kudirkos kūriniai, išleisti atskiromis knygomis, išspausdinti periodikoje, taip pat vertimai, straipsniai, muzikos kūriniai — iš viso apie 50 vietų.

Istorijos srities bibliografiją sudaro keletas įvairios tematikos literatūros sąrašų. Daugumas jų yra fragmentinio pobūdžio, neužbaigti, ir juos reikia traktuoti kaip medžiagą istorijos darbams. Pažymėsime keletą bibliografijos rankraščių. Pirmiausia paminėtinas sąrašas „Bibliografija apie Vilniaus vyskupystę“ (19 p., sign. 2402). Joje nurodyta per šimtą bibliografinių vienetų autorių arba antraščių abėcėlės tvarka. Įtrauktos dokumentų publikacijos, istoriniai darbai, recenzijos apie leidinius ir kt. Sąrašė daug nuorodų į S. Baltramaičio darbą „Bibliografinės medžiagos rinkinys Lietuvos geografijai, etnografijai ir statistikai“. Paties K. Dransutavičiaus užregistruoti darbai (lotynų, lenkų, rusų k.) aprašyti detaliai.

Pažymėtina Lietuvos teisės istorijos bibliografijos medžiaga. Sąrašė registruojama daugiausia su Lietuvos statutu susijusi literatūra (41 p., sign. 2429). Bibliografijoje užregistruota kelios dešimtys spaudinių. Yra keletas literatūros sąrašų bendra antrašte „Visuotinė istorija“ (16 p.

²⁸ „Dirva“, 1898, kn. 1, p. 22—27.

²⁹ Балтрамайтіс С. Список печатных трудов Довконтa. Материалы для биографии Довконтa.— «Живая старина», 1893, вып. 3, с. 408—412.

sign. 2548). Kitame sąrašė (14 p., sign. 2551) pateikta medžiagos apie normanus, apie Rusiją, darbų istorijos metodologijos klausimais (rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų k.— per 20 darbų). Iš viso tame sąrašė užregistruota apie 70 vienetų. Rankraštyje „Įvairios pastabos“ („Разные заметки“) (14 p., sign. 2550) nurodyta apie 100 bibliografinių vienetų. Jame yra skyrius „Antropologija“, kuriame nurodytas F. Engelso veikalas vokiečių kalba „Seimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė“ (1884).

Pažymėtinas yra bibliografijos sąrašas „Mindaugo dokumentai“ (73 p., sign. 2495). Darbe apžvelgti 43 dokumentai, išdėstyti chronologiškai pagal išspausdinimo metus. Pateikti bibliografijos duomenys ir trumpas dokumentų turinys. Apie Mindaugą yra ir kitas nedidelis literatūros sąrašas (2 p., sign. 2469).

Tautosakos bibliografijai skirtinas sąrašas, antrašte „Liaudinė literatūra“ (sign. 2397). Literatūra suklasifikuota į skyrius: 1. pasakos, 2. patarlės, 3. mįslės, 4. dainos, istorinės dainos. Tame sąrašė yra savarankiškai K. Dransutavičiaus subibliografuotų darbų bei nuorodų į S. Baltramaičio veikalą „Bibliografinės medžiagos rinkinys...“

Etnografijos literatūros sąrašas (p. 7—15, sign. 2486) sudarytas, remiantis E. Volterio straipsniu „Darbų lietuvių etnografijos klausimais apžvalga“ („Живая старина“, 1890) ir S. Baltramaičio bibliografija. Į sąrašą įtraukta apie 60 darbų etnografijos klausimais.

Archive yra nemaža smulkių literatūros sąrašų, užrašų, pastabų ir nuorodų, tačiau jie K. Dransutavičiaus bibliografinių darbų vaizdo nepakeičia ir istorijai nėra reikšmingi.

K. Dransutavičiaus darbų pagrindinis uždavinys ir tikslas buvo paruošti Lietuvą ir lietuvių tautą liečiančius informacinius leidinius. Tie darbai yra įdomūs ir originalūs lietuvių mokslo ir kultūros istorijoje. Prie originalių darbų priklauso botanikos terminų žodynas. Pastangos paruošti jaunimui ir liaudžiai skirtas skaitymo knygas vertė kaupti įvairių sričių knygas, nuorašus bei kitą medžiagą. Išlikę rankraščiai rodo plačius K. Dransutavičiaus mokslinius interesus, didelį darbų užmojų. Tačiau, kita vertus, tokia išplėsta darbų tematika neleido jam susikoncentruoti ir įsigilinti į vieną arba kelias problemas. Temų gausumas suteikė jo darbams difantistišką pobūdį. Nepalankios mokslo darbai sąlygos (gyveno toli nuo Lietuvos ir nuo turtingų bibliotekų bei mokslo centrų), be to, lietuvių spaudos draudimas neleido užbaigti ir išspausdinti jo svarbiausių darbų (informacinių žodynų, lietuvių kalbos žodyno ir kt.). K. Dransutavičiaus rankraščiuose atsispindi kai kurios būdingos XIX a. pabaigos visuomeninės-politinės idėjos, mokslo literatūroje vyravusios tendencijos, ir dėl to jie yra verti kultūros istoriko dėmesio.

Vilniaus Valst. universitetas
Bibliotekinininkystės katedra

Įteikta
1966 m. rugšėjo mėn.

ПЕЧАТНЫЕ ТРУДЫ И РУКОПИСИ К. ДРАНСУТАВИЧУСА

В. ЖУКАС

Резюме

Деятель литовской печати и библиограф К. Дрансутавичус (ок. 1850 — ок. 1905 гг.), окончив юридический факультет в Петербургском университете, жил и работал в различных городах России (в Екатеринбурге, Ирбите, Ишиме, Стерлитамаке) в качестве юриста. Он обладал большой библиотекой литовских и касающихся Литвы книг, сотруд-

ничал в либеральной литовской периодике (в изданиях «Варпас», «Укинिकास», в газете «Виенибе лиетуvinинку», выходившей в Америке). К. Дрансутавичус интересовался многими областями науки и культуры, оставив ок. 6,5 тысячи страниц рукописей. Последние ранее принадлежали Литовскому научному обществу, а в советские годы перешли в ведение Института литовского языка и литературы Академии наук Литовской ССР.

Основным направлением и целью литературной работы К. Дрансутавичуса было: 1) подготовить научно-популярные книги для чтения, предназначенные для народа, и 2) составить имеющие информационный характер издания о Литве, ее прошлом и культуре. По своей тематике труды К. Дрансутавичуса делятся на следующие группы: 1. Естественные науки (словарь литовских ботанических терминов, материалы по истории естествознания в Литве, популярные статьи по вопросам зоологии и ботаники); 2. География Литвы (материалы для географического словаря Литвы и различные статьи о городах Литвы, ее реках, озерах и др.); 3. История Литвы (материалы для исторического словаря Литвы, словарь литовской мифологии, статьи и заметки, а также выписки из разных книг, сборников документов, информационных изданий); 4. Литовское языкознание (материалы для литовско-польского словаря, труды по грамматике литовского языка, статьи по вопросам языкознания); 5. Художественная литература и история литературы (материалы для библиографического словаря литовских писателей, копии их произведений и фольклорные тексты, переводы литературных произведений с других языков на литовский); 6. Библиографические работы (библиография литовской периодики, персональные указатели, посвященные литовским писателям, списки литературы по истории и фольклору).

Печатные труды и рукописи К. Дрансутавичуса свидетельствуют о широте его научных интересов, о большом размахе его деятельности. С другой стороны, разнообразие этих трудов и широкий диапазон их тематики придают им известный дилетантский характер. Неблагоприятные условия научной работы (проживание вдали от богатых библиотек и научных центров), а также запрет литовской печати не позволили автору завершить и опубликовать свои труды.

Труды К. Дрансутавичуса представляют существенный интерес для литовской лексикографии, истории языкознания, историографии Литвы, истории литовской литературы и библиографии.
